

XVII ASRDAGI INGLIZ INQILOBI VA ANGLIYA DAVLAT TUZUMIDAGI O'ZGARISHLAR

Nafasova O'g'iloy Sayfullo qizi
Shirinqulova Maftuna

Samarqand Davlat Universitetining Denov Dadbirkorlik Va Pedagogika
Instituti Tarix (Mamlakatlar Va Yo'nalishlar) 2-Kurs Talabasi
<https://doi.org/10.5281/zenodo.10560096>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 18-January 2024 yil
Ma'qullandi: 20-January 2024 yil
Nashr qilindi: 24-January 2024 yil

KEY WORDS

ingliz inqilobi, lendlordlar,
konstitutsiyaviy monarxiya

ABSTRACT

Ushbu maqolada XVII asrdagi ingliz inqilobi va uning natijasi, shuningdek, Angliya davlat tuzumidagi o'zgarishlar ijtimoiy –iqtisodiy hayoti inqilob natijalari bayon etilgan.

Harakatning mafkuraviy ko'rinishini o'rta asrlardagi ijtimoiy harakatlar uchun xarakterli bo'lgan hukmron cherkovni isloh qilish va eski urfodatlar va erkinliklarni qayta tiklash tashkil etgan. Shular bilan bir qatorda, ingliz burjua inqilobida ilk bora yangi davr burjua inqiloblari rivojlanishining asosiy qonuniyatlari yaqqol namoyon bo'lgan. Ingliz burjua inqilobida burjuaziyaning yangi dvoryanlar bilan ittifoqi natijasida bu inqilob tugallanmay, oxiriga yetmay qoldi. Oqibatda inqilobning ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy yutuqlari ham to'liq bo'lmadi. Lendlordlarga qarashli yirik yer egaligining saqlanib qolganligi, yerlarni dehqonlarga bermay, agrar masalaning hal qilinishi – ingliz inqilobining iqtisodiy sohada tugallanmaganligini ko'rsatardi. Siyosiy sohada burjuaziya hokimiyatni yangi yer aristokratiyasi bilan bo'lib olishiga to'g'ri keldi. Bunda yer aristokratiyasi dastlab hal qiluvchi rol o'ynardi. Buning natijasida Angliyada burjua, konstitutsiyaviy monarxiya paydo bo'lib, unda vakillik organi bilan bir qatorda feodal muassasalar, jumladan, kuchli qirol hokimiyati, lordlar palatasi, Yashirin kengash saqlanib qolgan. Keyinchalik XVIII va XIX asrlardagi agrar hamda sanoat to'ntarishlari natijasida kapitalistik ishlab chiqarish munosabatlari hukmron bo'lib qoldi va siyosiy hokimiyatda sanoat burjuaziyasi rahbarlikni qo'lga oldi. Bu vaqt mobaynida Britaniyaning yarim feodal, aristokratik siyosiy tizimi asta-sekin burjua-demokratik tizimiga aylanib bordi. Inqilob arafasi davomida ikkita qarama-qarshi siyosiy va diniy konsepsiyalarni, shuningdek turli ijtimoiy manfaatlarni ifodalovchi ikkita lager shakllandi. Angliyada absolutizm asoslarini himoya qilishda va muxolifatni cherkov byurokratik apparati bilan bostirib turishda ingliz cherkovi muhim rol o'ynadi. Shuning uchun ham burjuaziyaning ijtimoiy-siyosiy talablari diniy niqoblangan edi. Shu bilan birga inqilobiy lager ijtimoiy jihatdan ham, diniy e'tiqod nuqtayi nazaridan ham yagona bo'lmagan. Inqilob davomida puritanlar lageri uchta asosiy oqimga: presviterianlar, independentlar va levellerlarga bo'linib ketgan. Parlament 1628-yilda Huquq to'g'risidagi petitsiyani e'lon qilib,

unda qirol ma'muriyati suiiste'molliklarini sanab o'tdi va o'zining qator talablarini ilgari surdi. Shunday qilib, Petitsiyada inqilobning asosiy siyosiy masalasi bo'lgan qirolning fuqarolar hayoti va mulkiga nisbatan huquqlari haqidagi masala –xususiy mulkning daxlsizligi haqidagi masala ham ko'tarilgan edi. Unda “mulkni himoya qilish qonun va odil sudning asl maqsadidir“ deb qayt etiladi.Parlament muxolifatining talablari parlamentning tarqatib yuborilishiga va (1629–1640-yillarda) parlamentsiz idora qilinishi boshlanishiga olib keldi. Bu davrda qirol xazinani to'ldirish uchun barcha yangi yig'imler va jarimalarni yakka o'zi joriy qilgan, mamlakatdagi norozilik chiqishlarini favqulodda sudlar yordamida bostirib turgan. BiroqShotlandiya bilan urush boshlanishi natijasida qirol yangi parlamentga murojaat qilishga majbur bo'ldi. 1637-yilda Shotlandiyada qo'zg'olon ko'tarilib, bunga sabab Karl Ining bu yerda absolutizm tartiblarini o'rnatishga intilishi bo'lgan edi. Xazinaning bo'shab qolganligi uchun qirol 1640-yil 13-aprelda parlament chaqirdi. Lekin u qirolning umidini chippakka chiqardi. Parlament qirolning pul so'rab qilgan murojaatiga javoban “qirol maslahatchilari”ni, ya'ni ministrarni jazolash va parlamentsiz idora yillarida hukumat tomonidan qilgan suiiste'molliklarni to'xtatish to'g'risida talab qo'ydi. Parlament Shotlandiya bilan urushni davom ettirishga pul ajratmadi, balki shotlandlar bilan bevosita muzokara boshladi. Shundan keyin Karl I bu parlamentni ham tezda (1640-yil 5-mayda) tarqatib yubordi. Bu parlament ozgina vaqt (2 hafta) davom etgani uchun Qisqa parlament deb nom oldi. Lordlar palatasining tiklanishi bilan parlamentda yuqori palataning huquq va vazifalari hamda Angliyaning idora shakli haqida yana tortishuvlar boshlandi. Oliver Kromvel (1599-yil 25-aprel – 1658-yil 3-sentabr) ingliz generali va davlat arbobi bo'lib, dastlab unga bo'ysunuvchi, keyinroq Bosh qo'mondon sifatida Angliya parlamenti qo'shinlarini Angliya fuqarolar urushi davrida qirol Charlz I ga qarshi boshqargan, keyinchalik inglizlarni boshqargan. Orollar 1653-yildan 1658-yilda vafotigacha lord himoyachisi sifatida. U bir vaqtning o'zida yangi respublika hamdo'stligining davlat rahbari va hukumat boshlig'i sifatida ishlagan.Kromvel Genrix VIII ning vaziri Tomas Kromvelning singlisi (uning katta buvisi) avlodidan bo'lgan oilada zamindor zodagonlarning oilasida tug'ilgan. U hayotining dastlabki 40 yili haqida juda kam narsa ma'lum, chunki uning faqat to'rtta shaxsiy maktubi va 1628-yilda aytgan nutqining qisqacha mazmuni saqlanib qolgan U 1630-yillarda diniy konvertatsiyani boshdan kechirgandan so'ng mustaqil puritan bo'lib, o'sha davrdagi ko'plab protestant mazhablariga nisbatan bag'rikenglik bilan qaraydi: Kuchli dindor Kromvel Xudoning uni g'alabaga yetaklashiga astoydil ishongan. Kromvel 1628-yilda Xantingdon parlamentiga, Short (1640) va Long (1640—1649) parlamentlarida Kembrijga a'zo etib saylandi. U Angliya fuqarolik urushlariga “ Roundheads “ yoki parlamentariylar tomonida qatnashgan va “Old Ironsides “ laqabini olgan. Kromvel o'zining qo'mondonlik qobiliyatini namoyish etdi va tezda bitta otliq qo'shinni boshqarishdan Yangi namunaviy armiyaning asosiy qo'mondonlaridan biri darajasiga ko'tarildi, general ser Tomas Feyrfaks ostida qirollik („Kavaler“) ni mag'lub etishda muhim rol o'ynadi.

Shundan keyin Kromvel parlamentni tugatishga qaror qilib, uni 1658-yilning 4-fevralida tarqatib yubordi, lekin bir necha oy o'tgach, 3-sentabrda uning o'zi ham vafot etdi.Protektaratning so'nggi yillarida burjuaziya bilan dvoryanlarning kuchayib borayotgan qayta tiklash tendensiyasi Kromvel vafotidan bir necha oy o'tgach, “Stuartlarning an'anaviy monarxiyasi”ni tiklash bilan tugallandi. Buning sababi esa protektarat bir qancha yutuqlarni qo'lga kiritishiga qaramay, o'zining asosiy vazifasi – ingliz jamoatchiligi ichida jo'sh urayotgan

xalq inqilobiy kuchini bostirishni hal qilmadi. Protektarat “tartib” o‘rnatishi lozim edi. Ammo 50-yillarning ikkinchi yarmida Yangi jiddiy xalq harakatlari yuz berdi.

Foydaniilgan adabiyotlar:

1. Парламентаризм: Опыт зарубежных стран /Сост.: И.Комилов,
2. Ф.Баклова, А.Абдуллаев. Под общ. Ред. Р.М.Алимова. – Т.: Шарқ,
3. 2002. – 256 с.
4. Саидов А.Х. Сравнительное правоведение. – М.: Норма, 2000. –
5. 401 с.
6. Муҳамедов Ҳ.М. Янги даврда Англия давлати. – Т.: Адолат,
7. 2000. – 56 б.
8. Муҳамедов Ҳ. М. Янги давр ҳуқуқи (хорижий мамлакатлар
9. Давлати ва ҳуқуқи тарихи бўйича маъруза ва семинар машғулоти
10. Менглибоев, А. Х. (2018). СТРАТЕГИЯ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ В БОРЬБЕ С МЕЖДУНАРОДНЫМ ТЕРРОРИЗМОМ. Гуманитарный трактат, (29), 40-43.
11. Mengliboyev, A., & Qalandarova, M. (2023). ORIYLAR MUOMMOSI: ORIY QABILALARINING HINDISTONGA KIRIB KELISHI. Центральноеазиатский журнал образования и инноваций, 2(3), 167-170.
12. Mengliboyev, A. (2022). СУРХОН ВОХАСИДА ҚИЗИЛ АРМИЯ БОСҚИНИ ВА УНГА ҚАРШИ КУРАШНИНГ БОШЛАНИШИ. Adad Plyus.
13. Mengliboyev, A. (2022). ЖАНУБИ-ШАРҚИЙ БУХОРОДА СОВЕТ ҲОКИМИЯТИНИНГ ЎРНАТИЛИШИ ВА УНГА ҚАРШИ КУРАШ (СУРХОН ВОҲАСИ МИСОЛИДА, 1920-1930 ЙИЛЛАР). Scienceweb academic papers collection.
14. Mengliboyev, A. (2021). СУРХОН ВОХАСИДА МИЛЛИЙ ОЗОДЛИК ҲАРАКАТ П НАТИЖАЛАРИ ВА ОҚИБАТЛАРИ